

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۷/۱۷
تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۰۹/۱۶

حسین مبینی^۱، فریبا قرائی^۲، میترا حبیبی^۳

کارگاه‌های طراحی شهری هسته اصلی آموزش رشته بررسی موردی: مقایسه موضوعات کارگاه‌های درسی و اولویت‌های جامعه حرفه‌ای^۴

چکیده

طراحی شهری به‌عنوان فعالیتی میان‌رشته‌ای در جهانی که کیفیت‌هایش اسیر کمیت‌ها شده بودند، سربرآورد تا جامعه را به‌وسیله ارتقای کیفیت‌های از دست رفته، بهبود بخشد. این امر در گرو شناخت صحیح اهداف رشته و روش‌های حصول به آن بود. برنامه‌های آموزشی متعددی برای تحقق اهداف مورد انتظار این رشته در سراسر دنیا و از جمله ایران پیشنهاد شد. دو جامعه دانشگاهی و حرفه‌ای بازوهای اصلی دستیابی به اهداف این رشته‌اند و هماهنگی این دو در تحقق اهداف رشته نقش اساسی دارد. لذا برای شناخت بهتر اهداف و انتظارات طراحی شهری، اسناد نظری متعددی بررسی و نظرات صاحبان اندیشه این رشته جمع‌بندی گردید و از آنجا که موضوعات مطروحه در کارگاه‌های طراحی شهری به‌عنوان مهمترین بخش آماده‌سازی دانشجویان برای ورود به حرفه طراحی شهری اهمیت زیادی دارد، هماهنگی موضوعات اولویت‌دار در جامعه حرفه‌ای و پروژه‌های کارگاه‌های طراحی شهری در دانشگاه‌های ایران مورد کنکاش و مقایسه قرار گرفت. نتایج نشان از هماهنگی در بعضی موارد و ناهمخوانی در بعضی دیگر دارد. به‌گونه‌ای که اصلاح برخی رویکردها و شیوه‌های موجود جامعه حرفه‌ای و علمی طراحی شهری در ایران اجتناب‌ناپذیر به‌نظر می‌رسد. به‌علاوه جامعه حرفه‌ای در موارد بسیاری درک کاملی از ماهیت مسایل روز طراحی شهری نداشته و نظام آموزشی نیز اقدام مؤثری برای رفع این نقصان نکرده و نتوانسته است خلأهای نظری این رشته را در عرصه حرفه‌ای پوشش دهد و ابهام در مفاهیم آن را متناسب با ویژگی‌های بومی رفع نماید.

کلیدواژه‌ها: طراحی شهری، برنامه آموزشی، جامعه حرفه‌ای، جامعه آموزشی، کارگاه‌های طراحی شهری.

^۱ کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه هنر، استان تهران، شهر تهران

E-mail: jahanarai@yahoo.com

^۲ دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، استان تهران، شهر تهران (نویسنده مسئول)

E-mail: gharai@art.ac.ir

^۳ استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، استان تهران، شهر تهران

E-mail: mitramarvi@yahoo.com

^۴ این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد حسین مبینی با موضوع «ارزیابی کارگاه‌های طراحی شهری با توجه به نیازهای حرفه‌ای در ایران» با راهنمایی دکتر فریبا قرائی و مشاوره دکتر میترا حبیبی در دانشگاه هنر تهران است.

مقدمه

طراحی شهری به عنوان تخصصی میان رشته‌ای به خصوص در ایران در حال تکاپو برای یافتن جایگاه ویژه خود در جامعه است. انتظارات متنوع از این رشته ناشی از ویژگی‌ها و وضعیت موجود هر جامعه و کمبودهایی است که از طراحی شهری انتظار می رود برای رفع آن تلاش کند. نظام آموزشی نیز در هر جامعه به عنوان بازوی دیگر تحقق اهداف این رشته در کنار حرفه‌مندان، می‌تواند با شناخت نیازهای جامعه و تربیت متخصصین متناسب با این نیازها، نقش تعیین‌کننده‌ای در تسریع دستیابی به اهداف و ارتقای کیفی پروژه‌های طراحی شهری داشته باشد. ناهماهنگی میان جامعه علمی و حرفه‌ای سبب هدر رفتن انرژی، وقت و هزینه‌های یک جامعه می‌گردد، بنابراین تحقیق حاضر به بررسی میزان هماهنگی میان اولویت‌های جامعه حرفه‌ای و موضوعات آموزشی در کارگاه‌های طراحی شهری در ایران پرداخته است.

برای پاسخگویی به سؤالات تحقیق، در ابتدا انتظارات از طراحی شهری با توجه به مبانی نظری شناسایی و جمع‌بندی شد. این مهم با بررسی گسترده منابع مکتوب صورت گرفت. پس از آن این انتظارات در قالب مؤلفه‌های سازنده فضا تقسیم‌بندی گردید. سپس، اولویت‌بندی این معیارها در میان حرفه‌مندان طراحی شهری و به‌طور همزمان اهمیت هر یک از این معیارها در دانشگاه‌های مورد مطالعه این پژوهش، مورد پرسش قرار گرفت. در پایان، پاسخ این دو گروه (جامعه علمی و حرفه‌ای) مورد مقایسه قرار گرفت تا هماهنگی‌ها و ناهماهنگی‌های موجود مشخص گردد. تحلیل نتایج، پاسخ سؤالات این تحقیق را روشن و شمایی از وضعیت فعلی طراحی شهری در میان حرفه‌مندان و جامعه آموزشی نمایان می‌سازد. بر همین اساس پیشنهادهایی برای بهبود شرایط فعلی و توصیه‌هایی برای ادامه مسیر ارائه گردید.

روش تحقیق

این تحقیق با هدف «ارزیابی کارگاه‌های طراحی شهری متناسب با نیازهای حرفه‌ای ایران» و به‌صورت مطالعه پیمایشی^۱ انجام یافته و از نوع توصیفی-تحلیلی است و از نظر ماهیت، کاربردی است. داده‌های مورد نیاز با بررسی منابع مکتوب در زمینه تعاریف طراحی شهری، جمع‌آوری شده و در قالب مؤلفه‌های سازنده فضا طبقه‌بندی گردید. مؤلفه‌های فوق از طریق گروه‌های هدف، اولویت‌بندی شد و توسط محقق و با روش مقایسه‌ای مورد تحلیل قرار گرفت. لازم به یادآوری است که هدف این تحقیق یافتن نقاط اشتراک و افتراق بوده و درستی و یا نادرستی طرف‌های مورد مقایسه (جامعه علمی و حرفه‌ای) مورد نظر نیست.

پیشینه تحقیق

بررسی انجام شده نشان می‌دهد که در دهه اخیر توجه اندیشمندان این رشته به امر آموزش معطوف شده است. گلکار (۱۳۸۲) پیشنهاد می‌نماید برخی موضوعات کارگاه‌های طراحی با توجه به تاریخی بودن ایران به موضوع «احیای بافت تاریخی»، و با توجه به توسعه سریع شهری به موضوع «ایجاد و توسعه بافت جدید» بپردازند.

رزاقتی اصل (۱۳۹۰) شیوه یادگیری «کار مبنا» را جهت آماده کردن دانشجویان برای ورود به بازار کار پیشنهاد کرده و تأکید می‌کند: «از آنجا که یادگیری دانش نیازمند غوطه‌ور شدن در مسایل پیچیده است، پس بهتر است یادگیری کار مبنا را جایگزین روش فعلی نمود».

در خارج از ایران، تحقیقات بیشتری با محوریت موضوع آموزش در طراحی شهری می‌توان یافت که به بررسی میزان انطباق مواد درسی و نیازهای روز و مهارت‌های مورد نیاز طراحان پرداخته‌اند. یکی از جامع‌ترین این مطالعات، پژوهشی است که در «دانشگاه ری‌دینگ» توسط آلن رولی^۲ و لین دیویس^۳ در سال ۱۹۹۹ انجام شد. این پژوهش در زمینه تعیین حداقل یا کف دانش و مهارت‌های لازم برای طراحان شهری صورت پذیرفت. تحقیق دیگری که توسط واحد طراحی شهری دانشگاه وست مینیستر در سال ۱۹۹۶ تهیه شده، میزان اهمیت دانش و مهارت طراحان شهری را از دید کارفرمایان خصوصی و بخش دولتی بیان می‌کند و نشان می‌دهد که شرکت‌های خصوصی به استخدام طراحان شهری ارشد و واجد سطوح عالی تخصصی، تمایل بیشتری نشان داده‌اند، در حالی که در بخش همگانی عمدتاً افراد با سطح تخصصی متوسط جذب گردیده‌اند. کارفرمایان هر دو بخش خصوصی و همگانی، در استخدام افراد به میزان توانایی و مهارت‌های «طراحانه» آنها به‌عنوان محوری‌ترین شرط توجه کرده‌اند. مهارت‌هایی که از نظر کارفرمایان در استخدام نیروی انسانی مد نظر بوده است به‌ترتیب اهمیت‌شان عبارت بودند از: مهارت‌های طراحی، تحلیلی و مسئله‌گشایی، گرافیکی، شفاهی، نقشه‌کشی کامپیوتری، ارزیابی طرح‌ها و پیشنهادهای، و نهایتاً دانش عمومی برنامه‌ریزی (Rowland, 1997).

در سال ۱۳۹۱، پژوهشی توسط مبینی در خصوص توقعات شرکت‌های مشاور برای به خدمت گرفتن دانشجویان و فارغ‌التحصیلان رشته طراحی شهری، انجام شد. نتایج حاکی از عدم انطباق اولویت‌های جامعه حرفه‌ای (بخش خصوصی) و جامعه آکادمیک بود (مبینی، ۱۳۹۱). به این ترتیب می‌توان گفت تحقیقات انجام شده در این زمینه عمدتاً به دنبال یافتن اهداف آموزش طراحی شهری و راه دستیابی به این اهداف هستند. لذا شاهد وجود طیف وسیعی از تعاریف طراحی شهری هستیم که انتظارات از طراحی شهری را بیان می‌کنند.

خلاصه مبانی نظری

برای تعیین معیارهای ارزیابی تحقیق، مجموعه گسترده‌ای از تعاریف طراحی شهری و نقش آن در شکل‌دهی به محیط از دیدگاه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفت. به این منظور دو موضوع بررسی شد: اول تعاریفی که نقش طراح شهری را در فرآیند شکل‌دهی به محیط تعیین کرده است و دوم مؤلفه‌های طراحی فضا و محیط شهری. برای سهولت در ارزیابی و جمع‌بندی نتایج، تعاریف و انتظارات طراحی شهری در قالب مؤلفه‌های طراحی فضا طبقه‌بندی گردید. تعاریف طبقه‌بندی شده، مهارت‌های لازم و مورد نیاز طراح شهری از دید صاحب‌نظران این رشته را نمایان می‌سازد که همان سنجه‌های ارزیابی در این پژوهش به حساب می‌آیند. در ادامه و به‌منظور جلوگیری از اطاله کلام، نتیجه بررسی تعاریف و انتظارات از طراحی شهری، در جدول ۱ ارائه شده است.

تعیین معیارهای ارزیابی تحقیق

همان‌گونه که اشاره شد برای استخراج شاخص‌های سنجش تحقیق به بررسی انتظارات و اهداف طراحی شهری با استفاده از تحلیل محتوایی تعاریف موجود از این رشته پرداخته شده که طیف وسیعی از موضوعات مهم و قابل طرح در کارگاه‌های طراحی شهری را نشان می‌دهد. با این حال به این مسئله نیز اذعان می‌شود که همه این موضوعات را نمی‌توان در قالب یک یا دو کارگاه به‌طور کامل طرح کرد و باید متناسب با اولویت‌های جامعه به تبیین ماهوی و رویه‌ای آموزش کارگاه‌های طراحی شهری مبادرت ورزید. به این ترتیب ضروری است موضوعات و انتظارات

مطروحه در تعاریف را متناسب با نیاز روز جامعه اولویت بندی نمود تا هم از اتلاف وقت و انرژی خودداری شود و هم با سرعت بیشتری نواقص موجود را به ترتیب اهمیت آن حل نمود. تعدد تعاریف موجود و اشتراکات موجود در اهداف و انتظارات تعاریف، ما را بر آن داشت تا مجموع تعاریف را در قالب ۸ مؤلفه شناخته شده در حیطه طراحی شهری طبقه بندی نماییم و با تشخیص ماهیت تعاریف به کلیدواژه‌هایی نام آشنا دست یابیم، تا اولویت بندی و تحلیل داده‌ها تسهیل و تسریع گردد. جدول ۱ مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های هر یک را مشخص می‌نماید.

جدول ۱. تفکیک تعاریف طراحی شهری در قالب مؤلفه‌های سازنده فضا

مؤلفه‌های سازنده فضا	اهداف و انتظارات از طراحی شهری (معیارهای سنجش این تحقیق)
عملکردی	انعطاف پذیری و انطباق پذیری در طول زمان- رفع کمبودها- توسعه پایدار/ خلق محیط بادوام- تنوع- ارتقای کیفیت سودمندی- ایجاد حس رضایت بخشی برای استفاده کنندگان/ سرزندگی- بررسی الگوهای کاربری در یک سطح راهبردی- ساخت محیطی کارا برای استفاده کنندگان/ تأمین نیازهای افراد- ساماندهی عملکردی- خلق امتیازات جدید و تقویت امتیازات موجود (ارتقای کیفیت زندگی)
کالبدی	گوناگونی- تناسب/ غنای بصری- طراحی عناصر اصلی شهر- توسعه پایدار- حفظ و نگهداری از فضا- طراحی نماهای تعریف کننده عرصه عمومی- تأمین ایمنی- خلق فرم مطلوب از طریق فرآیند تطابق و تنظیم- آزمون و خطا، تصاویر نگهداری شده در ذهن، و یا ترکیباتی جدید از آنها- توجه به جنبه‌های زیباشناسانه شکل شهر- نوسازی متناسب و پیوسته در بافت تاریخی- برقراری ارتباط فضایی میان اجزای شهر- دید سه بعدی به فضا- اجتناب از خودنمایی- توجه به رابطه محیط شهری و انواع نظام‌های حرکتی- توجه به بعد کالبدی (به طور کلی) به عنوان محصول طراحی شهری (طراحی محیط مصنوع)
اجتماعی	توجه به عرصه همگانی- ایجاد ارتباط فضایی، شکلی و ساختاری بین عرصه عمومی و خصوصی (طراحی ساختمانها و فضای بین آنها)- تقویت فعالیت در فضا- شناسایی و تأمین منافع گروه‌های متأثر از طراحی (مستقیم یا غیرمستقیم)- طراحی متناسب با الگوهای رفتاری استفاده کنندگان- شکل دادن به فضای شهری- تأمین امنیت- تسکین دردهای اجتماعی- توجه به ابعاد فرهنگی- طراحی به مثابه تجسم کالبدی فرهنگ- تلاش برای تغییر فرهنگ، آموزش شهروندان برای ارتقای مفاهیم معمارانه- توجه به اهداف و ارزش‌های انسانی- بازدارندگی در برابر بزهکاری- هدایت کننده رفتارها- ایجاد محیط صمیمی با مردم- تأمین اهداف جامعه- ایجاد محیطی خلاق- تقویت منزلت اجتماعی شهروندان- توجه به فرآیندهای اجتماعی- توجه به ارتباط متقابل جامعه و فضا- ارتقای کیفیت‌های اجتماعی- توجه به ابعاد اجتماعی مؤثر در شکل شهر
مدیریتی	فعالیت در مقیاس‌های مختلف- محدود بودن شعاع فعالیت طراحی شهری (که سبب کاهش کارایی خواهد شد)- طراحی یک کل منسجم با تمام جزئیات (رویکرد مدرنیستی)- هماهنگ کننده حرفه‌های فعال در شکل دهی به عرصه عمومی شهر- توجه به فرآیندهای شکل دهنده به فضا- توجه به تأثیر و تأثرات متقابل نظام اجتماعی- فرهنگی- اقتصادی، و طرح کالبدی- اهمیت دادن به بازخوردهای طراحی (ارزیابی طرح)- توجه به محصول طراحی شهری- طراحی شهری به عنوان یک فرآیند- فعالیتی چند رشته‌ای- انعطاف پذیری و انطباق پذیری چارچوب‌های توسعه- خردگرایی- فردگرایی- واقعیت گرایی- ایجاد ارتباط میان ابعاد کالبدی، سازمانی- زمانی شهر (ایجاد ارتباط متقابل بین عناصر ساختارهای فضایی، نهادها و فرآیندها)- شناخت و الگوگیری از سوابق تاریخی- در قالب چارچوب‌های طراحی و توسعه- جامع‌نگری به مسایل- کلی‌نگری- شناخت، تحلیل و حل مسایل شهری- تأمین نظم- آماده کردن معماران و معماران منظر برای رهبری در طراحی محیط‌هایی برای اسکان بشر- ارتباط دهنده برنامه‌ریزی و معماری- برقراری ارتباط کلامی و بصری برای برقراری ارتباط بین گروه‌های دخیل در ساخت فضا- بررسی تحقق پذیری- بیان گرافیکی ایده‌ها- دیدی راهبردی در طراحی- لزوم دربرگیری مشارکت همگانی- مدیریت منابع در جهت تولید اجراء، و اداره فضا- توجه به ابعاد فنی مؤثر در شکل شهر- به رسمیت شناختن مسئولیت افراد جامعه (مشارکت)- فازبندی مراحل توسعه، توجه به تغییرات در بازه زمان- مدیریت محیط‌های مصنوع شهری- تهیه دستورالعمل‌های طراحی برای عناصر مهم عمومی و بافت شهری

اهداف و انتظارات از طراحی شهری (معیارهای سنجش این تحقیق)	مؤلفه‌های سازنده فضا
طراحی متناسب با زمینه- توجه به ابعاد زیست‌محیطی- کاهش آلودگی- کاهش سروصدا- توسعه پایدار	زیست محیطی
خوانایی- غنای حسی- ایجاد تابین و تفوق فضایی- رنگ تعلق- مدیریت تصویر ذهنی- ارتقای هویت شهر- خلق و مدیریت مکان- طراحی یادمانی	ادراکی
درک و به‌کارگیری فرآیندهای سیاسی و مالی- افزایش بهره‌وری اقتصادی- توجه به ابعاد اقتصادی مؤثر در شکل شهر- توسعه پایدار- تسکین دردهای اقتصادی	اقتصادی

منبع: (Billingham, 1994, 21-34)، (greene, 1992, 186)، (کلکار، 1378، 21 و 27 و 40 و 43 و 45 و 50 و 51)، (lynch, 1974, 525)؛ (lang, 1994, ix)؛ (بهزادفر، 1381، 16)؛ (براند فری، 1387، 29-35)؛ (Beckley, 1979, 82-83)؛ (RIBA, 1970)؛ (کرمونا، 1391)؛ (Rossi, 1996)؛ (Gutheim, 1963, 103-131)؛ (sitte, 1995)؛ (بیکن، 1376)؛ (مدنی‌پور، 1379، 151 و 185)؛ (Calthorpe, 1993)؛ (گهل، 1387)؛ (توسلی، 1386)؛ (Gosling & Maitland, 1984)؛ (تیبالدز، 1387)؛ (Raskin, 1974, 154)؛ (پاکزاد، 1385)؛ (Rudin & Falk, 1999)؛ (Frey, 1999)؛ (جودیو، 1388)؛ (کرمونا، 1389)؛ (CABE & DETR, 1995)؛ (کلکار، 1390)؛ (Florida, 2002)؛ (Summerson, 1978)؛ (Broadbent, 1990)؛ (Lozano, 1990)؛ (Oxman, 1987)؛ (Bacow, 1995)

آموزش طراحی شهری

افتتاح اولین دوره آموزش طراحی شهری در پی بروز مشکلات شهرهای مدرنیستی و کاهش کیفیت فضاهای شهری مطرح شد. به این ترتیب در سال ۱۹۵۶ کنفرانسی به همت خوزلوی سرت^۶ از سرشناسان سیام، در دانشگاه هاروارد و با همکاری دانشگاه کلمبیا و چند سازمان تحقیقاتی برگزار شد. کنفرانس ۱۹۵۶ منجر به پایه‌گذاری و تأسیس اولین دوره طراحی شهری در دانشگاه هاروارد در سال ۱۹۶۰ گردید. در پی تأسیس دوره طراحی شهری هاروارد که تحت عنوان «کارشناسی ارشد معماری در طراحی شهری» صورت پذیرفت، دوره‌های مشابهی در دیگر دانشگاه‌های آمریکا پایه‌ریزی شد که از جمله نخستین دوره‌ها باید به دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشگاه واشنگتن در سنت‌لوئیس در سال ۱۹۶۳ و کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشگاه کلمبیا در سال ۱۹۶۴ اشاره کرد (Mumford, 2002, 7).

سابقه طراحی شهری در ایران نیز به سال ۱۳۵۰ و در قالب گرایش طراحی شهری دوره کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه تهران برمی‌گردد و در سال ۱۳۷۱ دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی افتتاح گردید. در حال حاضر آموزش طراحی شهری در ده دانشگاه^۷ دولتی کشور انجام می‌شود.

در این میان تحقیقات متنوعی در خصوص آموزش طراحی شهری انجام شده است. کارگاه‌های طراحی شهری اگرچه هنوز منتقدان و موافقان سرسختی دارد،^۸ ولی در اکثر قریب به اتفاق دانشگاه‌ها استفاده می‌شود. موافقان، این روش را بهترین راه برای آشنایی دانشجویان با پروژه‌های واقعی طراحی شهری می‌دانند (Lang, 2005). پروژه‌هایی که طیف وسیعی از موضوعات را به خود اختصاص می‌دهند از جمله طرح‌های تفصیلی، طرح‌های آماده‌سازی، طراحی نماهای شهری، و سامان‌دهی حوزه‌های محدوده شهری (بهزادفر، ۱۳۸۱). از آنجا که تنوع فعالیت و انتظاراتی که از طراحان شهری در جامعه حرفه‌ای می‌رود بسیار گسترده و وسیع است، ضروری است محتوای آموزشی نیز این دامنه وسیع را پوشش دهد.

شناخت و مقایسه آموزش و حرفه طراحی شهری در ایران و جهان

به دلیل سابقه کم این رشته در ایران مطالعات و تغییرات چندانی در محتوا و رویه‌های آموزشی آن دیده نمی‌شود. با این حال با توجه به مطالعاتی که در این زمینه انجام شده است،^۹ می‌توان تفاوت‌ها و شباهت‌هایی میان تجربیات داخلی و خارجی مشاهده نمود. با توجه به مطالعه‌ای که در میان دانشگاه‌های آمریکا (Symes, 1985, 60-70) انجام شد، می‌توان شباهت‌هایی را در برنامه‌های کشورهای دیگر مشاهده نمود که مهمترین آنها، تأکید بر میان‌رشته‌ای بودن طراحی شهری و استفاده از استادان با تخصص‌های مختلف برای آموزش است که در کارگاه‌های طراحی شهری داخل کمتر دیده می‌شود.

از نکات بسیار مهمی که می‌تواند از تفاوت‌های عمده آموزش‌های داخلی و خارجی باشد، پرداختن به مسایل محلی در کنار مسایل بین‌المللی است. این امر از طریق ارائه کارگاه‌هایی که مستلزم انجام سفر به دیگر کشورهاست یا از طریق اخذ سفارش کار از کارفرمایان خارجی محقق می‌شود که این مسئله به دلیل مشکلات اجرایی در کارگاه‌های داخل انجام نمی‌گیرد.

علی‌رغم مواردی که در بالا ذکر شد، شباهت‌هایی نیز در شیوه‌ها و موضوعات آموزشی طراحی شهری داخل و خارج وجود دارد، از قبیل مشابهت دروس ارائه شده (ن.ک. شرح دروس اصلی در آیین‌نامه وزارت علوم، ۱۳۸۷)، استفاده از شیوه کارگاه‌های طراحی شهری برای آموزش، استفاده از شهرهایی که دانشگاه در آن قرار دارد به‌عنوان آزمایشگاه و رویکردی واقعی به مسایل شهری.

در بیشتر کشورها مکرراً شاهد بحث و گفتگوی ارگان‌های دولتی و عمومی در مورد طراحی شهری، انتظارات و اهداف آن هستیم.^{۱۰} در حالی که در جامعه حرفه‌ای ایران به‌ندرت چنین اقداماتی را شاهد بوده‌ایم. با این حال می‌توان امیدوار بود با تداوم سیر تکامل و بلوغ طراحی شهری در ایران، پس از تأمین بسترهای قانونی و تشکیلاتی لازم، امکان گذار از «طراحی شهری ساخت‌وسازگرا» به «طراحی شهری حفاظت‌گرا» فراهم شود و متعاقباً با مهیاتر شدن بستر اجتماعی و مشارکت مدنی شهروندان امکان گذار به «طراحی شهری جامعه‌گرا» نیز امکان‌پذیر گردد (گلکار، ۱۳۹۰، ۴۰۴).^{۱۱}

بررسی مقایسه‌ای میان اولویت مؤلفه‌های طراحی شهری در دو جامعه دانشگاهی و حرفه‌ای

لازم به ذکر است در ارزیابی نهایی، مجموع آموزش کارگاهی دانشگاه‌های مورد پژوهش این تحقیق، ارزیابی می‌شود؛ و از آنجا که هدف این مطالعه نیز ارزیابی کارگاه‌های طراحی شهری به‌طور عام است؛ از مقایسه تک‌تک این دانشگاه‌ها با یکدیگر اجتناب شده است.^{۱۲} لذا ارزیابی نهایی از مقایسه مجموع نتایج به‌دست آمده از دانشگاه‌های مورد مطالعه این تحقیق^{۱۳} با اولویت‌های جامعه حرفه‌ای در پروژه‌های طراحی شهری به‌دست خواهد آمد.

در مرحله قبل، پس از استخراج مجموعه‌ای نسبتاً کامل از تعاریف موجود اهداف و انتظارات و در نتیجه آن مؤلفه‌های اصلی طراحی شهری مشخص گردید (که معیارهای ارزیابی این تحقیق را تشکیل می‌دهند). برای اولویت‌بندی مؤلفه‌های فوق با ۲۰ تن از حرفه‌مندان دخیل در امر طراحی شهری شاغل در شرکت‌های مشاور و بخش‌های عمومی (شهرداری‌ها) و کارفرمایان دولتی مصاحبه صورت گرفت. پس از آن اولویت‌های به‌دست آمده با نکات مورد توجه و تمرکز

در کارگاه‌های طراحی شهری در پنج دانشگاه مورد مطالعه، مقایسه گردید تا میزان هماهنگی رویکردها مشخص گردد. برای این منظور پرسش‌نامه‌ای از ۲۵ تن از دانشجویان دانشگاه‌های تهران که کارگاه‌های طراحی شهری را گذرانده بودند تهیه و تکمیل شد.

مقایسه اولویت موضوعات مطروحه در کارگاه‌های طراحی شهری و پروژه‌های طراحی شهری

موضوعاتی که در کارگاه‌های طراحی شهری طرح می‌شوند در مجموع همان چیزهایی است که در جامعه حرفه‌ای نیز بر آن تمرکز وجود دارد (جدول ۲).

جدول ۲. مقایسه اولویت موضوعات مطروحه در کارگاه‌های طراحی شهری و پروژه‌های طراحی شهری

موضوعات کارگاه‌ها	پروژه‌های حرفه‌ای متداول
طراحی در بافت: طراحی مرکز محله، طراحی محله در مقیاس خرد فضا (شامل محلات مسکونی)، طراحی ناحیه شهری، ارتقای کیفیت محله	
طراحی فضای شهری در قالب میدان، خیابان یا گره شهری، کریدور سبز، پیاده‌راه، ارتقای کیفیت‌های طراحی شهری در فضاهای شهری	طراحی فضاهای شهری نظیر خیابان و میدان، پیاده‌راه، و بهسازی پیاده‌روها.
شناخت فرآیند و فرآورده‌های طراحی شهری: طرح راهبردی یک شهر و مراحل انجام آن تا مرحله تهیه اهداف کلان و عملیاتی با نگاهی کاملاً جدید، طراحی در مقیاس‌های مختلف (مقیاس شهر تا فضای شهری)، توجه به محصول طراحی شهری. توجه به فرآیند طراحی، طی کردن فرآیند کامل طراحی، شناخت و تحلیل	دستور کار توسعه و ساخت‌وساز
پروژه‌های بهسازی و بازسازی محله‌هایی متشکل از بافت‌های فرسوده، پایدار و ناپایدار، و کار بر روی بافت تاریخی با هدف ارتقای کیفیت فضا، بافت فرسوده.	اعتلای کیفیت بافت‌های فرسوده و بهسازی محیطی
معماری: معماری منظر و معماری، معماری و شهرسازی اسلامی، طراحی نما و جداره‌سازی، نماسازی جداره، موضوعات کالبدی-فضایی	منظرسازی، ارائه الگوهای نماسازی، طرح جامع سه‌بعدی، طراحی سه‌بعدی
آماده‌سازی زمین: با رویکردهای ویژه شخصی در یک شهر جدید	آماده‌سازی زمین
پروژه‌های موضعی-موضوعی: طراحی در یک محدوده با هویت مشخص، نه خیابان یا مرکز محله و... (واقعیت‌گرایی)	طرح‌های موضعی که به‌عنوان حلال یک مسئله شهری شکل می‌گیرند
ساماندهی: برای ارتقای کیفیت فضا، موضوعات عملکردی	ساماندهی فضاهای شهری
	اخیراً تفکر استفاده از رودخانه به‌عنوان بستری برای خلق ارتباطات اجتماعی مطرح شده است.
	پروژه‌های گردشگری، طراحی سایت‌های توریستی-اقامتی
	طراحی پارک
	طرح‌های مطالعاتی و پژوهش

منبع: نگارندگان

همانگونه که در جدول ۲ نیز مشاهده می‌شود موضوعات پروژه‌های کارگاه‌های طراحی شهری تا حدود زیادی با پروژه‌های متداول جامعه حرفه‌ای تناسب دارند و گاهی به موارد بیشتری توجه نموده‌اند. موضوعاتی نیز وجود دارد که در کارگاه‌ها به آن اشاره نشده است و در جدول مشخص گردیده است.

مقایسه اولویت مؤلفه‌های مطروحه در کارگاه‌های طراحی شهری و پروژه‌های طراحی شهری

با پرسشی که در خصوص میزان اهمیت و اولویت هر یک از مؤلفه‌ها در کارگاه‌های طراحی شهری از دانشجویان پرسیده شد نیز مشخص گردید که به‌ترتیب مؤلفه کالبدی، عملکردی و اجتماعی در رده‌های اول تا سوم اهمیت قرار دارند (جدول ۳). همانگونه که مشاهده می‌شود بیشترین تمرکز موضوعات مطرح شده در کارگاه‌های طراحی شهری بر مسایل کالبدی است و کمتر به‌صورت خاص به مباحث زیست‌محیطی، ادراکی، اقتصادی و مدیریتی پرداخته می‌شود. مقایسه اولویت تمرکز کارگاه‌های طراحی شهری و پروژه‌های حرفه‌ای نشان‌دهنده میزان انطباق رویکرد آکادمیک و حرفه‌ای است.

جدول ۳. اولویت‌بندی مؤلفه‌های سازنده فضا از نظر جامعه حرفه‌ای و آکادمیک

مؤلفه	کالبدی	عملکردی	اجتماعی	ادراکی	زیست‌محیطی	اقتصادی	مدیریتی
اولویت تمرکز در کارگاه‌ها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
اولویت تمرکز در پروژه‌ها ^{۱۴}	۱	۲	۴	۷	۶	۳	۵

منبع: نگارندگان

همانگونه که در بالا مشاهده می‌شود و پیشتر نیز اشاره شد، مباحث اقتصادی و مدیریتی جایگاه بسیار مهم و تأثیرگذاری در پروژه‌های طراحی شهری دارد که کمتر در کارگاه‌ها به آن پرداخته می‌شود.

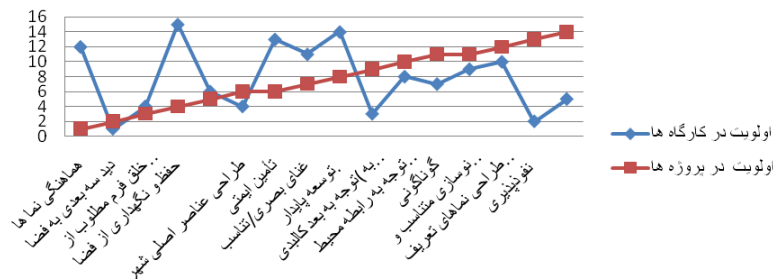
بررسی میزان انطباق زیرمؤلفه‌های کالبدی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری
در ابتدا به بررسی اولویت موضوعات کالبدی مطروحه در کارگاه‌های طراحی شهری می‌پردازیم و آن را با اولویت‌های پروژه‌های حرفه‌ای طراحی شهری مقایسه می‌کنیم. همانگونه که در جدول ۴ و شکل ۱ در زیر مشاهده می‌شود، انطباق کمی میان اولویت‌های زیرمؤلفه‌های کالبدی پروژه‌ها و کارگاه‌های طراحی شهری وجود دارد. به‌عنوان نمونه در حال حاضر هماهنگی نماهای شهری به‌عنوان پر اولویت‌ترین موضوع در پروژه‌های طراحی شهری معرفی شده، در حالی که این موضوع در کارگاه‌ها دارای اولویت پایین‌تری است. با این حال دید سه‌بعدی به فضا در هر دو عرصه علمی و آکادمیک دارای ارزش بالایی است. مورد دیگر حفظ و نگهداری فضا بعد از خلق آن است که در مدیریت شهری دارای اهمیت است، اما اکثراً در کارگاه‌های طراحی شهری کمتر به راهکارهای حفظ و نگهداری از فضا بعد از طراحی و اجرای آن توجه می‌شود.
در مجموع بعد کالبدی به‌عنوان محصول طراحی در کارگاه‌ها بیشتر منظور می‌شود، زیرا

در پروژه‌های طراحی عوامل بسیاری بر طرح اثر می‌گذارند که در کارگاه‌ها برای ساده‌سازی پروژه‌ها حذف می‌گردند (Balasiano, 2011, 15)، نظیر منافع گروه‌های مختلف ذی‌نفع و ذی‌نفع، مسایل اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی.

جدول ۴. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های کالبدی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

اولویت در کارگاه‌ها	اولویت در پروژه‌ها	زیرمؤلفه‌های کالبدی
۱۲	۱	هماهنگی نماها
۱	۲	دید سه‌بعدی به فضا
۴	۳	خلق فرم مطلوب از طریق فرآیند تطابق و تنظیم-آزمون و خطا، تصاویر نگهداری شده در ذهن، و یا ترکیباتی جدید از آنها
۱۵	۴	حفظ و نگهداری از فضا
۶	۵	برقراری ارتباط فضایی میان اجزای شهر
۴	۶	طراحی عناصر اصلی شهر
۱۳	۶	تأمین ایمنی
۱۱	۷	تناسب/غناهی بصری
۱۴	۸	توسعه پایدار
۳	۹	توجه به بعد کالبدی (به‌طور کلی) به‌عنوان محصول طراحی
۸	۱۰	توجه به رابطه محیط شهری و انواع نظام‌های حرکتی
۷	۱۱	گوناگونی
۹	۱۱	نوسازی متناسب و پیوسته در بافت تاریخی
۱۰	۱۲	طراحی نماهای تعریف کننده عرصه عمومی
۲	۱۳	نفوذپذیری
۵	۱۴	توجه به جنبه‌های زیباشناسانه شکل شهر

منبع: نگارندگان

شکل ۱. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های کالبدی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

منبع: نگارندگان

* اولویت‌های پایین‌تر در شکل‌ها و جداول نشانه اهمیت بیشتر مؤلفه است.

بررسی میزان انطباق زیرمؤلفه‌های عملکردی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری
در بعد عملکردی اولویت‌های ابتدایی را می‌توان تقریباً هماهنگ ارزیابی نمود. با این حال مواردی چون توسعه پایدار، انعطاف‌پذیری و انطباق‌پذیری در طول زمان و الگوهای کاربری در سطح راهبردی در کارگاه‌ها کمتر مد نظر است (جدول ۵). می‌توان گفت علی‌رغم تفاوت‌های جزئی، میان اولویت‌های انتظارات عملکردی از طراحی شهری در دو بخش علمی و آکادمیک هماهنگی نسبی وجود دارد.

جدول ۵. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های عملکردی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

زیرمؤلفه‌های عملکردی	اولویت در کارگاه‌ها	اولویت در پروژه‌ها
رفع کمبودهای فضا (رفع نقاط ضعف فضا)	۱	۱
ساماندهی عملکردی	۵	۲
ایجاد حس رضایت‌بخشی برای استفاده‌کنندگان/سرزندگی	۳	۳
ساخت محیطی کارا برای استفاده‌کنندگان/ تأمین نیازهای افراد	۶	۴
خلق امتیازات جدید و تقویت امتیازات موجود (ارتقای کیفیت زندگی)	۴	۵
انعطاف‌پذیری و انطباق‌پذیری در طول زمان	۷	۶
بررسی الگوهای کاربری در یک سطح راهبردی	۱۰	۷
تنوع	۲	۸
ارتقای کیفیت سودمندی	۹	۹
توسعه پایدار/خلق محیط بادوام	۸	۱۰

منبع: نگارندگان

شکل ۲. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های عملکردی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

منبع: نگارندگان

* اولویت‌های پایین‌تر در شکل‌ها و جداول نشانه اهمیت بیشتر مؤلفه است.

بررسی میزان انطباق زیرمؤلفه‌های اجتماعی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری
مطابق جدول، اولویت‌های اول تا چهارم در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری هماهنگ هستند. مواردی چون شناسایی و تأمین نیازهای گروه‌های متأثر در طراحی، از نکاتی است که در پروژه‌ها و کارگاه‌ها مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرد. از سوی دیگر به نظر می‌رسد مؤلفه اجتماعی و نقش آن در طراحی هنوز به درستی شناخته نشده است و چه در کارگاه‌ها و چه در پروژه‌های طراحی شهری استفاده کاربردی ندارد. برخی از زیرمؤلفه‌های اجتماعی که از اهداف اصلی طراحی شهری به‌شمار می‌آیند در اولویت قرار نگرفته‌اند (جدول ۶).

جدول ۶: میزان انطباق زیرمؤلفه‌های اجتماعی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

اولویت در پروژه‌ها	اولویت در کارگاه‌ها	زیرمؤلفه‌های اجتماعی
۱	۲	توجه به عرصه همگانی
۲	۱	تقویت فعالیت در فضا
۳	۳	ایجاد ارتباط فضایی، شکلی و ساختاری بین عرصه عمومی و خصوصی (طراحی ساختمان‌ها و فضای بین آنها).
۴	۳	تأمین امنیت
۵	۹	توجه به ابعاد فرهنگی-طراحی به‌مثابه تجسم کالبدی فرهنگ.
۶	۸	رفع مشکلات اجتماعی
۷	۱۱	تقویت منزلت اجتماعی شهروندان
۷	۸	شناسایی و تأمین منافع گروه‌های متأثر از طراحی (مستقیم یا غیرمستقیم).
۸	۱۰	طراحی متناسب با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان
۹	۶	توجه به ارتباط متقابل جامعه و فضا
۱۰	۴	بازدارندگی در برابر بزهکاری
۱۱	۱۰	شکل دادن به فضای شهری
۱۱	۱۵	ایجاد محیط صمیمی با مردم
۱۲	۱۳	توجه به فرآیندهای اجتماعی
۱۲	۵	تلاش برای تغییر فرهنگ، آموزش شهروندان برای ارتقای مفاهیم معمارانه.
۱۳	۱۲	توجه به ابعاد اجتماعی مؤثر در شکل شهر.
۱۴	۷	توجه به اهداف و ارزش‌های انسانی
۱۵	۱۴	ایجاد محیطی خلاق
۱۶	۱۶	ارتقای کیفیت‌های اجتماعی
۱۷	۱۶	تأمین اهداف جامعه
۱۸	۱۱	هدایت‌کننده رفتارها

منبع: نگارندگان

بررسی میزان انطباق زیرمؤلفه‌های ادراکی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری مؤلفه ادراکی به‌طور کلی مورد کم‌توجهی در پروژه‌ها و کارگاه‌ها واقع شده است. بررسی اولویت‌های زیرمؤلفه‌های آن نشان می‌دهد طراحی یادمانی جزو عوامل مهم در پروژه‌های طراحی شهری است در حالی که خلق مکان، و تعلق خاطر به فضا هم در کارگاه‌ها و هم پروژه‌های طراحی شهری کمتر مورد توجه واقع شده است (شکل ۳).

شکل ۳. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های ادراکی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری
منبع: نگارندگان

* اولویت‌های پایین‌تر در شکل‌ها و جداول نشانه اهمیت بیشتر مؤلفه است.

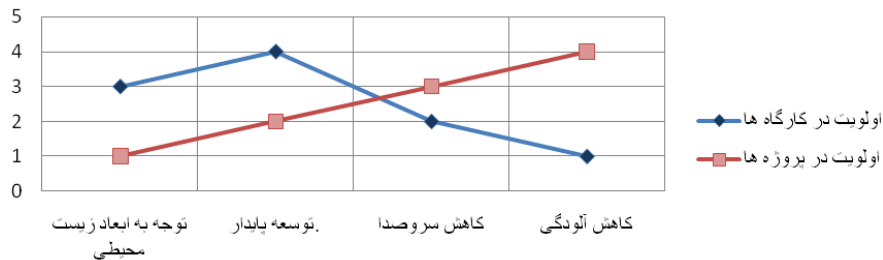
بررسی میزان انطباق زیرمؤلفه‌های زیست‌محیطی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

توجه به ابعاد زیست‌محیطی در پروژه‌های طراحی شهری بیشتر صوری بوده و صرفاً برای پرداختن به شرح خدمات و تکمیل گزارش‌ها از نوشته‌های مشابه کپی‌برداری شده و فقط به بیان یک‌سری کلیات می‌پردازد. با این حال وجود این سرفصل در شرح خدمات طرح‌های توسعه شهری خود می‌تواند نقطه شروعی برای توجه به آن باشد. این موضوع در کارگاه‌ها هم به‌ندرت به‌دقت بررسی می‌شود (جدول ۷).

جدول ۷. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های زیست‌محیطی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

زیرمؤلفه‌ها	اولویت در کارگاه‌ها	اولویت در پروژه‌ها
توجه به ابعاد زیست‌محیطی	۳	۱
توسعه پایدار	۴	۲
کاهش سروصدا	۲	۳
کاهش آلودگی	۱	۴

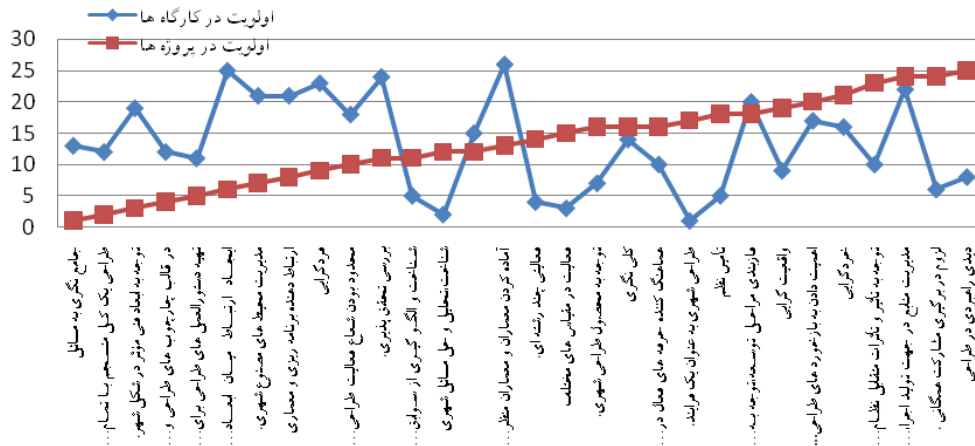
منبع: نگارندگان

شکل ۴. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های زیست‌محیطی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری
منبع: نگارندگان

* اولویت‌های پایین‌تر در شکل‌ها و جداول نشانه اهمیت بیشتر مؤلفه است.

بررسی میزان انطباق زیرمؤلفه‌های مدیریتی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری مؤلفه مدیریتی به‌عنوان یکی از مهمترین مؤلفه‌هایی که تعداد زیادی از تعاریف طراحی شهری به آن اشاره کرده و آن را از وظایف اصلی طراحی شهری می‌دانستند^{۱۰}، آنگونه که باید و شاید در محافل علمی و حرفه‌ای ایران شناخته نشده است. تفاوت‌های زیاد اولویت‌های مدیریتی طراحی شهری در میان جامعه حرفه‌ای و آموزشی نشان از نبود درک مشترک درباره این مؤلفه است. جدول ۸ اولویت‌های زیرمؤلفه‌های مربوط به محور مدیریتی را نشان می‌دهد.

شکل ۵. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های مدیریتی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری
منبع: نگارندگان

* اولویت‌های پایین‌تر در شکل‌ها و جداول نشانه اهمیت بیشتر مؤلفه است.

جدول ۸. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های مدیریتی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

اولویت در پروژه‌ها	اولویت در کارگاه‌ها	زیرمؤلفه‌های مدیریتی
۱	۱۳	جامع‌نگری به مسایل
۲	۱۲	طراحی یک کل منسجم با تمام جزییات (رویکرد مدرنیستی)
۳	۱۹	توجه به ابعاد فنی مؤثر در شکل شهر
۴	۱۲	طراحی در قالب چارچوب‌های طراحی و توسعه
۵	۱۱	تهیه دستورالعمل‌های طراحی برای عناصر مهم عمومی و بافت شهری
۶	۲۵	ایجاد ارتباط میان ابعاد کالبدی، سازمانی-زمانی شهر (ایجاد ارتباط متقابل بین عناصر ساختارهای فضایی، نهادها و فرآیندها)
۷	۲۱	مدیریت محیط‌های مصنوع شهری
۸	۲۱	ارتباط‌دهنده برنامه‌ریزی و معماری
۹	۲۳	فردگرایی
۱۰	۱۸	محدود بودن شعاع فعالیت طراحی شهری (که سبب کاهش کارآیی خواهد شد).

اولویت در پروژه‌ها	اولویت در کارگاه‌ها	زیرمؤلفه‌های مدیریتی
۱۱	۲۴	بررسی تحقق‌پذیری
۱۱	۵	شناخت و الگوگیری از سوابق تاریخی
۱۲	۲	شناخت، تحلیل و حل مسایل شهری
۱۲	۱۵	انعطاف‌پذیری و انطباق‌پذیری چارچوب‌های توسعه
۱۳	۲۶	آماده‌کردن معماران و معماران منظر برای رهبری در طراحی محیط‌هایی برای اسکان بشر
۱۴	۴	فعالیتی چندرشته‌ای
۱۵	۳	فعالیت در مقیاس‌های مختلف
۱۶	۷	توجه به محصول طراحی شهری
۱۶	۱۴	کلی‌نگری
۱۶	۱۰	هماهنگ‌کننده حرفه‌های فعال در شکل‌دهی به عرصه عمومی شهر
۱۷	۱	طراحی شهری به‌عنوان یک فرآیند
۱۸	۵	تأمین نظم
۱۸	۲۰	فازبندی مراحل توسعه، توجه به تغییرات در بازه زمان
۱۹	۹	واقعیت‌گرایی
۲۰	۱۷	اهمیت دادن به بازخوردهای طراحی (ارزیابی طرح)
۲۱	۱۶	خردگرایی
۲۳	۱۰	توجه به تأثیرات متقابل نظام اجتماعی-فرهنگی-اقتصادی، و طرح کالبدی
۲۴	۲۲	مدیریت منابع در جهت تولید اجرا، و اداره فضا
۲۴	۶	لزوم دربرگیری مشارکت همگانی
۲۵	۸	دیدي راهبردي در طراحی

منبع: نگارندگان

مطابق یافته‌های این پژوهش نگاه مدیریتی در بازار حرفه‌ای طراحی شهری به رویکردهای مدرنیستی بسیار نزدیک است (مانند جامع‌نگری به مسایل، طراحی کل با جزییات). در حالی که اگرچه در برخی موارد در کارگاه‌ها نیز با نگاه تکنوکراتیک مدرن با مسایل برخورد می‌شود (طراح‌محوری و طراحی کل با تمام جزییات)، ولی نگاه آکادمیک طراحی شهری در ایران جایگاه پایین‌تری برای این رویکرد قایل است و به رویکردهای جدید در طراحی شهری و شهرسازی نزدیک‌تر است. در این میان می‌توان موارد افتراق بسیاری بین اولویت‌های مدیریتی طراحی شهری در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری یافت. در مجموع از جمله مواردی که در پروژه‌های طراحی شهری دارای اولویت بوده و در کارگاه‌های طراحی شهری مورد کم‌توجهی قرار گرفته‌اند می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: جامع‌نگری به مسایل، توجه به ابعاد فنی مؤثر بر شکل شهر، توجه به چارچوب‌های طراحی و توسعه، ارتباط میان ابعاد کالبدی، سازمانی، و فضایی و نقش طراح شهری به‌عنوان مدیریت‌کننده محیط‌های مصنوع.

به نظر می‌رسد در اکثر موارد کاهش توجه به موضوعات فوق به دلیل در دسترس نبودن اطلاعات کافی برای دانشجویان و نیز ساده‌سازی مسایل با توجه به وقت محدود کارگاه‌های طراحی شهری رخ می‌دهد. نهایتاً تحقق‌پذیری طرح که به دلیل لزوم توجه به شرایط واقعی در پروژه‌های طراحی دارای اهمیت فراوان است و در جامعه حرفه‌ای توجه به آن نقش کلیدی دارد ولی این مسئله در کارگاه‌ها اکثراً مورد توجه نیست و مفهوم تحقق‌پذیری و روش‌های بررسی آن تمرین نمی‌شود.

اولویت‌های کارگاه‌ها که می‌تواند در آینده به شرایط موجود جامعه حرفه‌ای ارتقا بخشد شامل موارد زیر است:

- طراحی خلاقانه (رفع بعضی محدودیت‌ها): البته نباید خلاقیت را بی‌توجهی به محدودیت‌ها دانست و اینگونه خلاقیت‌ها صرفاً برای شکستن دیوارهای ذهنی خودساخته در افکار دانشجو مؤثر واقع می‌شود.
 - کار گروهی و ردّ فردگرایی: در جامعه حرفه‌ای به دلیل وجود رویکرد مدرنیستی که در ابتدا نیز به آن اشاره شد، فردگرایی و طراح‌محوری بسیار برجسته‌تر است. با این حال با توجه به پیچیدگی مسایل، حل مشکلات شهری به صورت گروهی مطرح بوده و در کارگاه‌های طراحی شهری به دلیل وجود گروه‌های چند نفره کمتر مشهود است.
 - طراحی در مقیاس‌های مختلف: در جامعه حرفه‌ای، پروژه‌های طراحی شهری در مقیاس خرد نمود بیشتری دارد و هنوز نگاه راهبردی و کلان در بازار حرفه‌ای به مرحله عمل نرسیده است. در حالی که بررسی‌ها نشان می‌دهد در دانشگاه‌های مورد مطالعه و نیز بر اساس سرفصل‌های تعیین شده از طرف وزارت علوم و تحقیقات، تلاش می‌شود تا در کارگاه‌های طراحی شهری، دانشجویان، طراحی در تمام مقیاس‌ها را تجربه کنند. با این حال زمان محدود کارگاه‌ها شاید پرداختن کامل به این مهم را ممکن نسازد و در بسیاری موارد به طراحی‌ها در مقیاس‌های خرد اکتفا گردد.
 - طراحی شهری به عنوان یک فرآیند: برجسته بودن این تفکر در منابع نظری^{۱۶} سبب افزایش اهمیت آن در جوامع علمی شده است (در کارگاه‌ها اولویت دوم را دارد). با این حال اکثراً نتیجه، بیشتر از فرآیند مورد توجه است.
 - مشارکت همگانی: علی‌رغم توجه به این موضوع در کارگاه‌های طراحی شهری، صرفاً به بیان ضرورت آن اکتفا می‌شود و از بیان انواع و شیوه‌های افزایش مشارکت، کمتر سخنی به میان می‌آید. به نوعی می‌توان گفت تاکنون جایگاه موضوع مشارکت در کارگاه‌های طراحی شهری و پروژه‌های طراحی شهری نامشخص مانده است.
- در مواردی نیز هر دو جامعه علمی و عملی نتوانسته‌اند آنگونه که شایسته است اهمیت موضوعات را درک کنند و آن را به کار گیرند. مانند:
- میان‌رشته‌ای بودن فعالیت طراحی شهری: در جامعه حرفه‌ای معمولاً با انجام پروژه‌های طراحی شهری توسط گروه معماران و یا شهرسازان و استفاده محدود از سایر تخصص‌های مرتبط با طراحی شهری؛ و در جامعه آموزشی از طریق عدم به‌کارگیری استادان سایر رشته‌ها و نبود کارگاه‌های مشترک میان دانشجویان رشته‌های مختلف دخیل در طراحی شهری، زمینه لازم برای تحقق مفهوم میان‌رشته‌ای بودن طراحی شهری به وجود نمی‌آید. ضمناً آموزش لازم برای شیوه‌های همکاری بین‌رشته‌ای ارائه نمی‌شود.
 - فزاینده و تغییرات در طول زمان: بی‌توجهی نسبت به این موضوع در بسیاری موارد

سبب شکست پروژه‌های طراحی شهری در عمل و همچنین سبب طراحی‌های غیرواقعی در کارگاه‌ها می‌شود و اجازه نمی‌دهد دانشجویان با این چالش که در پروژه‌های واقعی طراحی شهری وجود دارد، روبه‌رو شده و راه‌حل مناسب را پیدا نمایند. این مسئله سبب برخوردهای منفعلانه آنان بعد از ورود به بازار حرفه‌ای خواهد شد.

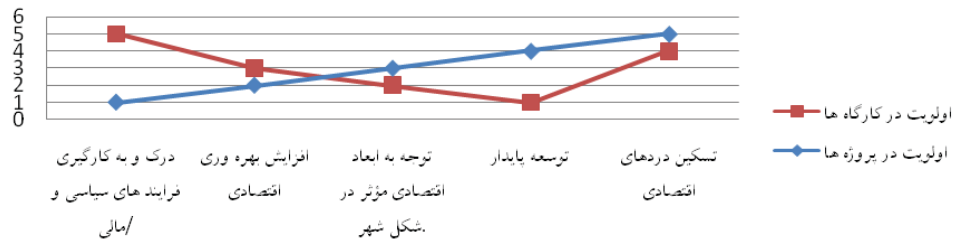
- ارزیابی اثرات توسعه: این مسئله در جامعه حرفه‌ای مورد توجه نیست و در کارگاه‌ها نیز آموزش‌هایی که دانشجویان در دروس دیگر در زمینه ارزیابی اثرات توسعه می‌بینند غالباً در کارگاه‌ها کاربردی نمی‌شود.
- مدیریت منابع: با اینکه از عوامل اصلی در موفقیت یا ناکامی پروژه‌های طراحی شهری است دارای اولویت پایینی در نظر حرفه‌مندان و بحث‌های کارگاهی است. در مجموع می‌توان گفت بعد مدیریتی طراحی شهری و زیرمؤلفه‌های آن، تاکنون نتوانسته آنگونه که در تعاریف طراحی شهری به آن تأکید شده است، شناخته شود، و هنوز ابهامات و عدم آشنایی میان گروه‌های تأثیرگذار بر طراحی شهری بر سر این موضوع وجود دارد.

بررسی میزان انطباق زیرمؤلفه‌های اقتصادی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری
همان‌گونه که در جدول ۹ مشاهده می‌شود، شناخت و درک مسایل و فرآیندهای سیاسی و مالی در پروژه‌های حرفه‌ای طراحی شهری بسیار حیاتی و در بالاترین رتبه اهمیت است. در حالی که طرح این مباحث در کارگاه‌های طراحی شهری بسیار محدود بوده و بعضی اوقات اصلاً مطرح نمی‌شود. در حالی که توجه به افزایش بهره‌وری اقتصادی از دلایل مهم شکل‌گیری و تداوم طراحی شهری بوده است و همچنین کارفرمایان را برای انجام اینگونه پروژه‌ها ترغیب می‌نماید.^{۱۷} با این حال به نظر می‌رسد پروژه‌های طراحی شهری در ایران کمتر به شناخت مشکلات اقتصادی و رفع آن می‌پردازند بلکه بیشتر به خلق یک موقعیت اقتصادی برای دستیابی به سود اقتصادی فکر می‌کنند. این نکته در بررسی وضعیت موجود طراحی شهری در ایران نیز مطرح شد که در حال حاضر بیشتر پروژه‌های طراحی شهری از نوع طراحی شهری کامل‌اند و نه محرک.^{۱۸}

جدول ۹. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های اقتصادی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

زیرمؤلفه‌های اقتصادی	اولویت در کارگاه‌ها	اولویت در پروژه‌ها
درک و به‌کارگیری فرآیندهای سیاسی و مالی	۵	۱
افزایش بهره‌وری اقتصادی	۳	۲
توجه به ابعاد اقتصادی مؤثر در شکل شهر.	۲	۳
توسعه پایدار	۱	۴
تسکین دردهای اقتصادی	۴	۵

منبع: نگارندگان

شکل ۶. میزان انطباق زیرمؤلفه‌های اقتصادی در کارگاه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری

منبع: نگارندگان

* اولویت‌های پایین‌تر در شکل‌ها و جداول نشانه اهمیت بیشتر مؤلفه است.

نتیجه‌گیری

در مجموع با توجه به آنچه در بالا به تفصیل به آن اشاره شد می‌توان گفت اولویت‌های مورد انتظار از طراحی شهری و جامعه حرفه‌ای در مواردی به هم نزدیک‌ترند (عملکردی، کالبدی) و در مواردی از هم فاصله می‌گیرند (ادراکی، مدیریتی، اقتصادی). با این حال به نظر می‌رسد، در مواردی ناهماهنگی‌های میان این دو گروه در طرح اولویت‌هایشان می‌تواند مثبت نیز ارزیابی شود. به این معنا که جامعه آکادمیک با ارائه عناوین و موضوعات جدید - اگرچه باید به موضوعات روز نیز به‌طور کامل بپردازد- سبب ارتقای علمی و تخصصی جامعه حرفه‌ای طراحی شهری خواهد شد. ادامه این چرخه (طرح موضوعات جدید در دانشگاه‌ها و در نتیجه بهبود شرایط جامعه حرفه‌ای) سبب می‌شود برای دستیابی به اهداف مفروض این رشته گام‌های مؤثر با سرعت بیشتری برداشته شود. با این وجود نباید از نیازهای روز جامعه غافل بود و به‌نوعی دچار آرمان‌گرایی بدون تأمین زیرساخت‌های تحقق آن شویم.

تشکر و قدردانی

این مقاله نتیجه پژوهشی مفصل در خصوص ارزیابی موضوعات کارگاه‌های طراحی شهری و اولویت‌های جامعه حرفه‌ای این رشته در ایران است. پژوهش مذکور با موفقیت به پایان نمی‌رسید مگر با راهنمایی‌های ارزنده سرکار خانم دکتر فریبا قرائی که همواره راهنمایی‌هایشان را روشن‌گر یافته و چراغی برای راهم ساخته‌ام. باشد که بتوانم آنگونه که شایسته است قدردان زحمات ایشان باشم. همچنین از سرکار خانم دکتر میترا حبیبی برای تمام نظراتشان در خصوص این پژوهش سپاسگزارم. بیش از همه از خداوند متعال سپاسگزارم که علی‌رغم دشواری‌های مسیر نقد عادلانه، این توفیق را به من ارزانی داشت تا این مسیر را با نیرویی مضاعف طی نمایم. باشد که با ادامه این مسیر به تکمیل آن کمک کنیم.

پی‌نوشت‌ها

1. Survey Study
2. Allen Rowley
3. Lluis Davies
۴. برای مشاهده این پژوهش، ن.ک. رساله کارشناسی ارشد طراحی شهری، حسین مبینی، ۱۳۹۲، دانشگاه هنر تهران، ضمیمه ۲.
۵. برای مشاهده جدول تعاریف طراحی شهری، ن.ک. رساله کارشناسی ارشد طراحی شهری، حسین مبینی، ۱۳۹۲، دانشگاه هنر تهران، ضمیمه ۱.

6. Josep Lluís Sert

۷. از سال ۱۳۸۹ دانشگاه‌های شهید بهشتی، تهران، علم و صنعت، تهران، تربیت مدرس، هنر، تربیت دبیر شهید رجایی، بین‌المللی امام خمینی قزوین، یزد، هنر اصفهان و هنر اسلامی تبریز برای دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشجو می‌پذیرند.
۸. برای مطالعه بیشتر در خصوص محاسن و معایب ذکر شده برای شیوه کارگاهی در آموزش طراحی شهری ن.ک. گلکار، ۱۳۸۲.
۹. برای مطالعه بیشتر در مورد انواع ویژگی‌های برنامه‌های آموزشی، ن.ک. Symse, 1985, 60-70: گلکار، ۱۳۸۲؛ گلکار، ۱۳۹۰؛ و رساله کارشناسی ارشد طراحی شهری، حسین مبینی، دانشگاه هنر تهران، ۱۳۹۲.
۱۰. برای مطالعه بیشتر در این زمینه، ن.ک. (Billingham, 1994, 21): (RIBA, 1970): (کارمونا، ۱۳۸۹): (CABE&DETR, 2005).
۱۱. برای مطالعه بیشتر در زمینه طراحی شهری موجود در ایران، ن.ک. گلکار، ۱۳۹۰، ۴۰۴-۴۰۷.
۱۲. زیرا سابقه و امکانات هر یک برابر نبوده و گاه رویکردهای مشابهی را دنبال نمی‌کنند. برای آگاهی از رویکردهای آموزشی در کارگاه‌های هر یک از این دانشگاه‌ها، ن.ک. رساله کارشناسی ارشد طراحی شهری حسین مبینی، دانشگاه هنر تهران، ۱۳۹۲.
۱۳. دانشگاه‌های تهران، هنر تهران، شهید بهشتی، علم و صنعت و تربیت مدرس.
۱۴. برای مطالعه بیشتر در خصوص اولویت‌های جامعه حرفه‌ای، ن.ک. رساله کارشناسی ارشد طراحی شهری، حسین مبینی، دانشگاه هنر، ۱۳۹۲.
۱۵. برای مطالعه بیشتر در خصوص اهمیت هر یک از انتظارات طراحی شهری در تعاریف موجود، ن.ک. جدول شماره ۱۰، رساله کارشناسی ارشد طراحی شهری، حسین مبینی، دانشگاه هنر تهران، ۱۳۹۲.
۱۶. ن.ک. فصل دوم رساله کارشناسی ارشد طراحی شهری، حسین مبینی، دانشگاه هنر، ۱۳۹۲، جداول ۴-۹، همچنین برای مطالعه بیشتر در خصوص فرآیند تولید فضا، ن.ک. کتاب «فضاهای شهری»، مدنی‌پور، ۱۳۷۹.
۱۷. برای مطالعه بیشتر در زمینه نقش بازده اقتصادی در ایجاد و رونق طراحی شهری، ن.ک. کتاب «کند و کاوی در تعاریف طراحی شهری» نوشته گلکار، ۱۳۹۰؛ کتاب «ارزش‌های طراحی شهری» نوشته کارمونا (۱۳۸۹) و Luckovich (1993) Postmodern Streets: An urban design perspective, the federation press, Australian, p. 123
۱۸. برای مطالعه بیشتر در خصوص تقسیم‌بندی‌های محصولات طراحی شهری در ایران، ن.ک. رساله کارشناسی ارشد طراحی شهری، حسین مبینی، دانشگاه هنر تهران، ۱۳۹۲، صفحه ۳۸؛ همچنین جهت مطالعه بیشتر در زمینه تقسیمات «لنگ» برای محصولات طراحی شهری، ن.ک. کتاب «طراحی شهری» نوشته لنگ، ۱۹۹۴.

فهرست منابع

- برنده‌فری، هیلدر (۱۳۸۷) طراحی شهر به سوی یک شکل پایدارتر شهر، ترجمه حسین بحرینی، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، تهران.
- بهزادفر، مصطفی (۱۳۸۱) «طراحی شهری و انگاره‌های قطعیت‌پسند»، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۹۵، ۲۷-۱۶.
- بیکن، ادموند (۱۳۷۶) طراحی شهرها، ترجمه فرزانه طاهری، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.
- جودیو، فیلیپ (۱۳۸۸) ماریو بوتتا، ترجمه فرشید حسینی، مهران، تهران.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۵) مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری، شهیدی، تهران.
- تیبالدن، فرانسیس (۱۳۸۷) ساخت شهرهای مردم‌پسند، ترجمه مروارید قاسمی، روزنه، تهران.
- توسلی، محمود، ناصر بنیادی (۱۳۸۶) طراحی فضای شهری، فضاهای شهری و جایگاه آنها در زندگی و سیمای شهری، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.
- رزاقی اصل، سینا (۱۳۹۰) «ارزیابی میان نظریه و عمل در آموزش رشته‌های حرفه مبنا (نمونه موردی حرفه-دانش طراحی شهری)»، آرمان‌شهر، شماره ۶، ۲۱-۲۶.
- کرمونا و همکاران (۱۳۸۹) ارزش طراحی شهری، رویکردی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی به طراحی شهری، ترجمه رضا بصیری مژده‌ی و حمیده فرهمندیان، نشر هله و طحان، تهران.
- کرمونا و همکاران (۱۳۹۱) مکان‌های عمومی، فضاهای شهری، ترجمه فریبا قرائی، مهشید شکوهی، زهرا اهری، اسماعیل صالحی، دانشگاه هنر تهران، تهران.
- گلکار، کورش (۱۳۹۰) آفرینش مکان پایدار، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- گلکار، کورش (۱۳۷۸) کند و کاوی در تعریف طراحی شهری، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی

- و معماری ایران، تهران.
- گلکار، کورش (۱۳۸۲) «آموزش طراحی شهری، دانش و مهارت‌های اساسی»، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۱۵ و ۱۶، ۲۶-۴۱.
 - گلکار، کورش (۱۳۸۲) «طراحی شهری واقعاً موجود»، فصلنامه عمران ایران، شماره ۴ و ۵، ۵۴-۶۷.
 - گهل، یان (۱۳۸۷) زندگی در فضای میان ساختمان‌ها، شیما شصتی، جهاد دانشگاهی، تهران.
 - مبینی، حسین (۱۳۹۱) تکنیک‌های جذب در بازار حرفه‌ای طراحی شهری، پژوهش چاپ نشده.
 - مدنی‌پور، علی (۱۳۷۹) طراحی فضای شهری، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، تهران.
 - Balasiano, K. (2011) "Tackling "Wicked Problems" in Planning Studio Courses", *Journal of Planning Education and Research*, Vol.31, 449-460.
 - Bacow, A.F. (1995) *Designing the City: A Guide for Advocates and Public Officials*, Island press, Washington.
 - Beckley, Robert M. (1979) "Urban Design", in A.J Catanese and J.C. Snyder (eds), *Introduction to Urban Planning*, Mc Graw- Hill, New York, pp.61-103.
 - Broadbent, G. (1990) *Emerging Concepts in Urban Space Design*, van Nostrand Reinhold, London.
 - Billingham, J. (1994) *Urban Design Source Book*, Urban Design Group, London.
 - Cabe & Detr (1995) *The value of urban design*, Thomas Telford Ltd, London.
 - Calthrop, P. (1993) *the next American Metropolis*, Princeton Architectural press, New York.
 - Fery, H. (1999) *Designing the City: Towards a More Sustainable Urban Form*. E & FN Spon, London.
 - Florida, R. (2002) *The Rise of creative Class*, Basic books, New York.
 - Gosling, D. and Maitland B. (1984) *Concept of Urban Design*, Academy Editions, London.
 - Greene, S. (1992) "Cityshape: communicating and evaluating communitu design", *Journal of American Planning Association*, vol.58, 177-189.
 - Gutheim, F. (1963) "Urban Space and Urban Design", in L. Wingo(ed.) *Cities and Space: the future use of Urban Land*, The Johns Hopkins Press, Baltimore.
 - Lang, J. (1994) *Urban Design, The American Experience*, Van Nostrand Reinhold, New York.
 - Lang, J. (2005) *Urban Design: A typology of Procedure and Products*, Architectural press, London.
 - Lozano, E. (1990) *Community Design and the Culture of Cities: The Crossroad and the Wall*, Cambridge university press, Cambridge.
 - Lynch, K. (1974) in Banergee & Southworth (eds.) (1990) *City Sense and City Design*, MIT press, Cambridge.
 - Mumford, E. (2002) "From CIAM to Collage City: Post Ware European Urban Design and American Urban Design Education," *Proceedings of Conference on Urban Design: Practices, Pedagogies, Premises*, 5-6 April.
 - Oxman, R. M. (1987) *Urban Design and Methods: A Survey of Contemporary Resources*, Department of Architecture, the University of Sydney, Sydney.
 - Raskin, E. (1974) *Architecture and People*, Aprentice, Englewood.
 - RIBA (1970) *Report of the Urban Design Diploma Working Group*, Royal Institute of British Architects.

- Rossi, A. (1996) *The Architecture of the City*, MIT press, Cambridge.
- Rowland, J. (1997) "Time for change", *Urban Design Quarterly*, Vol. 64.
- Rudlin, D. and Falk (1999) *Building the 21st Century Home: The sustainable Urban Neighbourhood*, The Architectural Press, Oxford.
- Sitte, C. (1995) *The Art of Building Cities: City Building According to Its Artistic Fundamentals*, Hyperion press, New York.
- Symes, M. (1985) "Urban Design Education in Britain and America," in M. Pitas and A. Ferbee (eds.), *Education for Urban Design*, Hutchinson Ross, Boston.
- Summerson, J. (1978) *Georgian London*, Penguin, London.